

РОЗДІЛ 4 ПРОФЕСІЙНЕ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

УДК 378 (477) "19"

Євтух М.Б., Терентьєва Н.О.

ПОЛІТЕХНІЧНА ОСВІТА В ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД 1933–1958 РОКІВ

Стаття представляє загальний огляд розвитку політехнічної освіти у період 1933 – 1958 років. цей період характеризувався відмовою від політехнічної освіти на державному рівні. Друга половина 30-х – 40-і роки відзначалися недооцінкою значення політехнічного знання. До початку 50-х років проводилося вкрай мало досліджень з проблематики політехнічної освіти, лише у середині 50-х років спостерігається повернення до питань політехнічної освіти на державному рівні. З метою покращення політехнічної підготовки вчителів фізики, біології, хімії, основ промислового та сільськогосподарського виробництва в усіх педагогічних інститутах почала створюватися відповідна матеріально-технічна база.

Ключові слова: політехнічна освіта, політехнізм, індустріалізація, підготовка вчителів, професійно-політехнічна підготовка

З початку 30-х років ХХ століття набуває силу форсована індустріалізація – грандіозне завдання, що постало перед країною, та одержавлення всіх форм громадського життя. Вважаючи однією з головних своїх перешкод національну інтелігенцію, яка за своєю суттю завжди прагнула до демократичних принципів і поглядів, партія, реалізуючи силові переваги, перейшла до встановлення тотальної монополії в усіх галузях життя, до повного підпорядкування духовної і культурної сфер своєму впливу. Починаючи з 1933 року арешти письменників, вчених, діячів культури та освіти йшли один за одним, безперервно зростаючи кількісно. Переслідування національної наукової і творчої інтелігенції з боку режиму протягом 30-х років зазнало істотних змін, набуваючи характеру масових репресій. Змінилися форми репресивного впливу – замість невеликих термінів ув'язнення, висилання та публічного осуду починають вживатися найсуворіші вироки політичного характеру [4, с. 368-371, 398-399].

Педагогічна думка у цей період розвивається за чітко визначеними правилами: у теоретичному плані – аналіз і педагогічне коментування творів класиків марксизму-ленінізму, в методичному – опис передового педагогічного досвіду.

Протягом 1931–1941 рр. особливо великих змін зазнала організація трудового виховання дітей і молоді. На початку 30-х років зусилля уряду та педагогічної громадськості були спрямовані на поліпшення трудового навчання і виховання учнівської молоді, подолання формалізму в політехнічному навчанні (термін вживається стосовно навчання у загальноосвітніх школах – пояснення наше), суспільно

корисній праці. У міських та сільських школах створювалися матеріальні умови для запровадження трудового та політехнічного навчання. Важливим для розуміння стану політехнізації освіти в країні став "Проект доповідної записки до ЦК ВКП(б) про політехнічне навчання", автором якого є Н. К. Крупська. Вже вкотре наголошено, що політехнізм має бути складовою частиною загальної освіти, праця як предмет у школі носить подекуди вузько- чи багаторемісничий характер, що звужує політехнічний кругозір, міські навчальні програми відірвані від виробництва. У цьому документі подається аналіз ситуації, що склалася в освітній галузі на початку 30-х років та означені шляхи реалізації заходів, накреслених у партійних документах того часу [5].

У 1933 році частина інститутів соціального виховання та інститутів професійної освіти реорганізовується у педагогічні ЗВО з чотирирічним терміном навчання. Найбільші педагогічні ЗВО у Києві, Харкові, Одесі. Через гостру нестачу вчительських кадрів паралельно відкриваються короткотермінові курси з підготовки вчителів, а в окремих випадках до викладацької роботи залучаються навіть кадри без належної професійно-педагогічної підготовки.

На початку 1934 року з метою підйому культурного рівня країни XVII з'їздом Комуністичної партії було висунуте завдання "... здійснення всезагального обов'язкового політехнічного навчання в обсязі семирічки" [9, с. 115]. На виконання цього завдання було розроблено план введення політехнічного навчання в школи, встановлено обов'язковий мінімум вимог до вчителів, шкільного обладнання та устаткування. Організовані в Україні відповідно до вказівки уряду СРСР у вересні 1934 року учительські інститути почали готувати вчителів з усіх навчальних предметів для 5-7-х класів. Ці заклади надавали незакінчену вищу педагогічну освіту [7, с. 270]. Згодом (у тому ж 1934 році) на основі рішень Другої Всесоюзної партійної наради встановлено єдиний для всієї країни тип вищого педагогічного навчального закладу – педагогічний інститут [7, с. 134]. Остаточна реорганізація педагогічної освіти відбулася внаслідок реалізації основних положень Постанови ЦК КП(б)У "Про підготовку педагогічних кадрів, систему педагогічної освіти та мережу педагогічних установ" від 5 травня 1935 р. щодо забезпечення школи викладацькими кадрами, удосконалення системи підготовки педагогів відповідно до вимог школи.

З 1935/36 навч. року в системі вищої педагогічної освіти встановлювалося два типи навчальних закладів: чотирирічні педагогічні інститути для підготовки вчителів середньої школи; дворічні учительські інститути для підготовки вчителів неповної середньої школи. До чотирирічних навчальних закладів було віднесено 14 найбільших, мірі забезпечених кваліфікованим професорсько-викладацьким складом, навчальною та матеріально-технічною базою педагогічних інститутів, 13 перетворено на учительські інститути. Частину закладів було закрито [1, с. 174]. Сформувалась чітка структура факультетів педагогічних і вчительських інститутів. Для чотирирічних навчальних закладів були визначені історичний, географічний, мовно-літературний, фізико-математичний, хіміко-біологічний і педагогічний факультети; для вчительських інститутів – гуманітарний, біологічний і фізико-математичний [1, с. 175]. Із зміцненням навчально-матеріальної бази учительських інститутів найбільші з них реорганізовувалися в педагогічні інститути, при яких діяли учительські інститути. З 1935 року активно діють курси підвищення кваліфікації викладачів педагогічних інститутів, а з 1936 року – викладачів учительських інститутів.

На початку 30-х років ХХ століття в Україні постало питання відтворення університетської освіти, яку було скасовано у 1920 році. У 1932 році була розглянута пропозиція щодо створення університетів в усіх республіках СРСР, і в 1933 році в Україні на базі фізико-хіміко-математичних інститутів й інститутів професійної освіти створюються університети у Києві, Харкові, Одесі та Дніпропетровську [1]. Організація університетів мала величезне значення для розвитку науки і культури, адже за декілька років вони перетворилися на центри інтелектуальної еліти.

Постановою РНК СРСР та ЦК ВКП(б) "Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою" від 1936 року зверталась увага на недостатнє забезпечення закладів вищої освіти науково-педагогічними кадрами, матеріально-технічною та літературною базою, нестабільність навчальних планів і програм, недоліки в організації виробничої практики, що є причиною низького рівня викладання і, відповідно, підготовки малокваліфікованих політехнічно неосвічених випускників [11].

Постановою 1936 року "Про педологічні перекирення в системі Наркомпросів" передбачалося ліквідувати ланку педологів у школах, вилучити педологічні підручники та скасувати викладання педології як науки у педагогічних інститутах та технікумах [8, с. 174], що зрештою призвело до усереднення школярів та виключення врахування біологічних і соціальних чинників з навчально-виховного процесу. Ця постанова нанесла удар педагогічній науці в цілому, оскільки практично наклала заборону на дослідження у галузі вікової психології та педагогічні пошуки експериментального характеру, орієнтувала науку на відмову від досягнень світової та вітчизняної педагогіки у психосоціальної сфері.

Однак попередні досягнення світової та вітчизняної педагогіки вивчалися, аналізувалися та ставали фундаментом для подальших досліджень. І. А. Палунськ зазначав, що "...важливим завданням є й робота над критичним засвоєнням педагогічної спадщини минулого. Адже до цього часу великі

педагоги класичної буржуазної педагогіки по суті не вивчались, їх педагогічні концепції й висновки як слід не розроблялись, і не робились ґрунтовні висновки щодо критичного засвоєння цієї спадщини студентами й вчителями. Завдання інституту – цю спадщину критично вивчити і подати вчительській масі для справи піднесення загального педагогічного рівня. Без створення великої педагогічної літератури по критичному засвоєнню педагогічної спадщини минулого ми не зможемо потрібною мірою забезпечити підвищення загального педагогічного рівня вчителів" [7, с. 321-322].

У 1936 році у Постанові Раднаркому СРСР зазначалося, що стан підготовки кадрів у вищій школі все ще залишається незадовільним, навчальні плани багатопредметні, відсутні стабільні підручники, а з деяких дисциплін взагалі немає ніяких підручників, спостерігається надмірна дрібність профілів і паралелізм у підготовці кадрів однієї й тієї ж спеціальності, що призводить до зниження якості навчання у ЗВО. В окремих закладах не ліквідовано бригадно-лабораторний метод навчання всупереч Постанові ЦК СРСР від 19 вересня 1932 р. "Про навчальні плани та режим у вищій школі та технікумах" [10]. "... Для виробничої практики студентів надаються недостатньо обладнані підприємства, клініки, лабораторії тощо. Немає відповідного контролю за проходженням виробничої практики студентів ... Це призводить до того, що студенти не привчаються поєднувати теорію з практикою, – перевіряти досвідом отримані ними у стінах ВНЗ знання" [12, с. 25]. У Постанові зазначалося, що, "виходячи з того, що виробнича практика має бути органічною частиною всього навчального процесу та допомагати студентам краще засвоювати теоретичні знання та застосовувати їх у своїй практичній діяльності ... студенти на виробничій практиці виконують увесь цикл основних робіт за спеціальністю; відправляти студентів на практику групами під керівництвом ... викладачів вищого навчального закладу ... закріпити за ВНЗ ... виробничі підприємства ... розробити положення про виробничу практику, забезпечивши у нових навчальних планах ВНЗ не менше 30% часу на виробничу практику для двох старших курсів, збільшуючи цей час залежно від спеціальності до 40%" [12, с. 29-30].

Проводиться велика робота зі створення нових підручників і посібників для педагогічних навчальних закладів. У розвиток педагогічної науки свій внесок здійснювали кафедри педагогіки педінститутів, розробляючи та апробовуючи нові навчальні програми, готуючи методичні рекомендації й посібники. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) "Про роботу вищих учбових закладів і про керівництво вищою школою" (1936 р.), сприяла поєднанню науково-дослідної та навчальної роботи у педагогічних ЗВО [11].

У 1936–1937 навч. році став переважати курс на суто академічний розвиток школи, на відмову від трудового навчання та політехнічної освіти. Наркомос УРСР наказом від 23 лютого 1937 р. відмінив викладання праці в школах України, знявши з навчального плану заняття у майстернях та на пришкольніх земельних ділянках. Це рішення мотивувалося тим, що шкільні майстерні обладнано кустарно, в них прищеплюються неправильні уявлення про тогочасне індустріальне виробництво. У наказі водночас пропонувалося посилити політехнічне навчання за рахунок поліпшення викладання фізики, хімії, креслення та предметів природничого циклу. Години праці рекомендувалося передати на викладання арифметики, рідної мови, географії тощо [7, с. 79]. Це спричинило зміни у навчальних планах і програмах педагогічних ЗВО. Згортання трудового навчання, недооцінка ролі поєднання навчання з продуктивною працею призвели до того, що школа, хоч і домоглася певних успіхів у підвищенні якості теоретичних знань учнів, значно послабила зв'язок теорії з практикою, недостатньо готувала своїх вихованців до участі у промисловому і сільськогосподарському виробництві країни.

Після відміни викладання праці як самостійного предмета з питань політехнізму запанувало мовчання, навіть зникли з пояснювальних записок та програм наступних років терміни "трудове політехнічне навчання", "політехнічна освіта". Спостерігалось ототожнення відміни викладання праці з повною відмовою від політехнічної освіти. Курс "Основи промислового і основи сільськогосподарського виробництва" було виключено з навчальних планів педагогічних шкіл, ЗВО, університетів або зведено до мінімуму. Факультети, на яких готували викладачів трудового й виробничого навчання було закрито [20, с. 105-124].

До 1936 року українські педагоги-науковці продовжували розробку (хоч і в менших, ніж то було раніше, масштабах) проблем політехнічної освіти. Відповідно до постанови ЦК ВКП(б) "Про початкову та середню школу" дослідники спрямували головну увагу на встановлення шляхів поєднання процесу трудової і політехнічної підготовки учнів із засвоєнням ними основ наук, особливо фізики, хімії і математики. Однак після наказу Наркомосу України про вилучення з навчального плану школи предмета "Праця" і ліквідацію шкільних майстерень майже зовсім припинилось вивчення питань політехнізації школи. С. Х. Чавдаров у своїй доповіді (1939 р.) заявляв: "... В останній час проблема політехнічної освіти не користується пошаною у працівників теоретичного педагогічного фронту. Принцип політехнічної освіти, підкреслений К. Марксом, В. І. Леніним, зафіксований у програмі ВКП(б), не привертає до себе уваги дослідників, не знаходить він свого висвітлення на сторінках педагогічної преси" [7, с. 319].

У зв'язку з переглядом ставлення до політехнічної освіти у шкільній політиці держави вона припинила відігравати домінуючу роль і у педагогічних дослідженнях. Тим не менше, проблема зберігалася, знаходячи своє відображення в основному у позашкільній, зокрема гурткової, роботі.

Повернення інтересу до цієї проблеми у повному обсязі спостерігається лише на початку 60-х років як результат нового державного курсу в освітній політиці.

Після уніфікації системи педагогічної освіти у СРСР замість предметів так званого педагогічного циклу впроваджуються самостійні курси педагогіки, психології, історії педагогіки, методики викладання фахових предметів, педагогічна практика (протягом 17 тижнів студенти працювали у школі під керівництвом досвідчених вчителів і викладачів педагогічних ВНЗ). Вивчення фахових предметів давало можливість готувати учителів теоретично [7, с. 272].

З метою вдосконалення роботи вищої школи у 1938 році було проведено Першу Всесоюзну нараду працівників вищої школи. Її учасники прийняли такі важливі для подальшого розвитку системи вищої освіти рішення як обов'язковий перегляд та затвердження всіх підручників і навчальних посібників, забезпечення типовими стабільними навчальними планами, перегляд номенклатури спеціальностей і мережі ЗВО, підвищення кваліфікації науково-дослідницьких кадрів та розгортання аспірантури, централізоване постачання типового лабораторного обладнання й навчального приладдя до ВНЗ, необхідність систематичного контролю щодо виконання Положення про виробничу практику та ін. [3, с. 21-23].

5 вересня 1938 року РНК СРСР затвердив "Типовий Устав вищого навчального закладу", в якому наголошувалося, що одним із завдань вищого навчального закладу є "... організація навчально-методичного процесу, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців ... здатних повністю опанувати новітні досягнення науки, використовувати техніку ... пов'язати теорію з практикою, поєднувати виробничий досвід з наукою" [19, с. 37].

В Україні професійно-політехнічна підготовка педагогічних кадрів у закладах вищої освіти здійснювалася, зокрема, шляхом поліпшення методичного забезпечення навчально-виховного процесу, добору висококваліфікованих викладацьких кадрів, здатних надати необхідні знання та сформувати відповідні уміння й навички у майбутніх педагогів, набуття педагогічної майстерності й загальнолюдської культури.

Оскільки професійно-політехнічна підготовка майбутніх учителів є багаторядним ступеневим освітнім явищем, яке вміщує організаційну, змістову й практичну основу. Її удосконалення відбувалося через зміни у самій структурі навчальних планів, згідно з якими передбачалося забезпечення загальноосвітньої, професійно-методичної та практичної (політехнічної) підготовки майбутніх учителів та вихователів. Частково майбутні вчителі одержували практичні навички під час роботи у майстернях і на сільськогосподарських ділянках, проте така діяльність мала здебільшого професійний характер.

Після приєднання західноукраїнських земель до СРСР розпочалася робота щодо реорганізації освітньої системи західноукраїнського регіону. Було створено радянські органи народної освіти (обласні, міські, районні відділи народної освіти), взято на облік усі заклади освіти, проведено реєстрацію вчителів. Потреба у кваліфікованих педагогічних кадрах для всіх ступенів загальноосвітньої школи зумовила швидке зростання мережі педагогічних ЗВО на всій території України. У 1939/40 навч. році діяло 123 педагогічні навчальні заклади, в тому числі 20 педагогічних інститутів, 47 учительських інститутів і 56 педагогічних училищ [7, с. 270], у 1940/41 – 6 університетів, 25 педагогічних інститутів, 19 учительських інститутів при педагогічних інститутах та 24 самостійні учительські інститути [1, с. 179].

Аналізуючи навчальні плани педагогічних інститутів 40-х років [6], відмічаємо, що навчальні дисципліни політехнічного навантаження практично не несли, однак велика увага приділялася педагогічній та фахово-методичній підготовці студентів (рис. 1; 2).

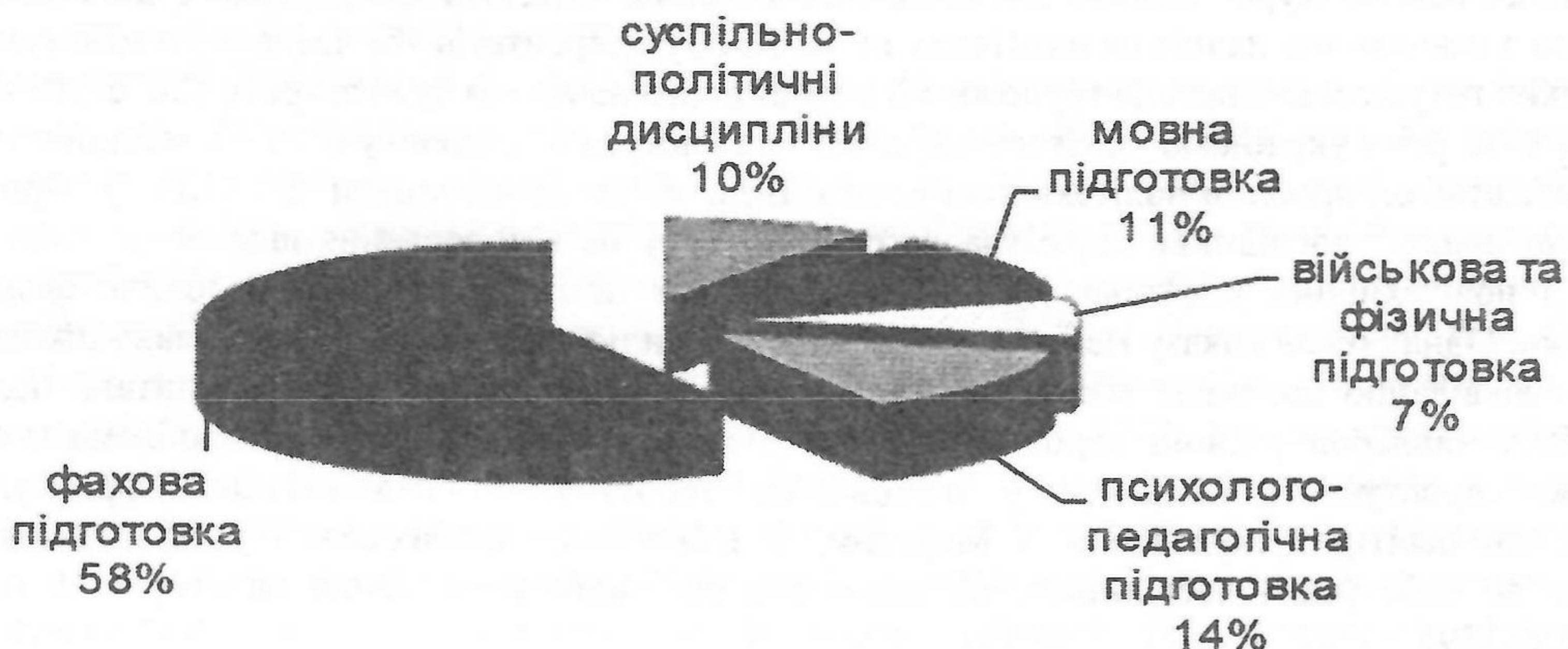

Рис. 1. Розподіл навчального часу на фізико-математичних факультетах педагогічних інститутів (1940 р.)

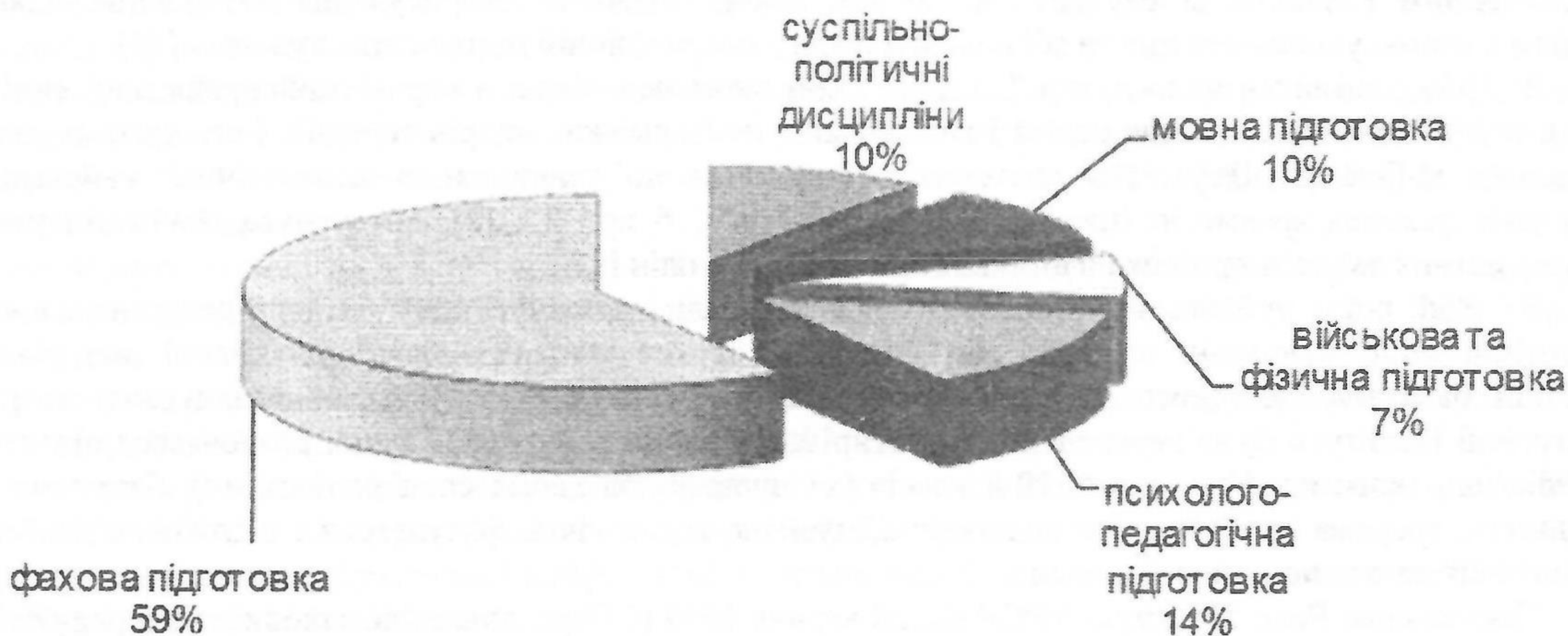

Рис. 2. Розподіл навчального часу на природничих факультетах педагогічних інститутів (1940 р.)

Із бесід з учителями, які в ці роки навчались у педагогічних інститутах відомо, що велику увагу приділили теоретичній підготовці майбутніх педагогів. Після виходу наукових праць С. Х. Чавдарова, зокрема його підручників з педагогіки для педагогічних ЗВО, де в якості провідного принципу навчання він дає принцип політехнізму, характерною рисою для програм з педагогіки 1943 року стало виокремлення розумового, морального, фізичного та естетичного виховання, політехнічної освіти у розділах про мету і завдання виховання.

У повоєнний період трудове виховання та політехнічне навчання привертає увагу педагогів-практиків, подекуди асоціюючись лише з суспільно корисною працею, що зумовлювалася специфікою відбудовчого періоду. Після XIX з'їзду КПРС і XVII з'їзду КП(б)У (1952 р.), особливе місце посів процес політехнізації школи, почала проводитися відповідна робота, зокрема шляхом перегляду навчальних планів, програм і підручників, перебудови викладання математики, креслення, фізики, хімії, біології, електротехніки, машинознавства, основ сільськогосподарського виробництва, роботи в майстернях, на пришкольніх навчально-дослідних ділянках, на підприємствах, у колгоспах, радгоспах, проведення екскурсій тощо [2, с. 211-212]. Політехнізація навчально-виховного процесу потребувала значної кількості спеціально підготовлених фахівців.

У цілісному процесі підготовки фахівця першочергове значення має співвідношення часу, що виділяється на оволодіння теоретичними знаннями та набуття практичних умінь. Ось чому педагогічна практика є важливою складовою практичної підготовки педагога будь-якого напрямку чи спеціальності. Через неї накреслюються шляхи реалізації конкретних дій педагога у майбутньому. Адже, обравши шаблонний чи творчий, проблемний чи евристичний шлях, майбутній вчитель-вихователь буде здійснювати процес самовдосконалення та самореалізації відповідним чином. Практика допомагає закріпити теоретичні знання, перевірити теоретичні положення у конкретних практичних ситуаціях, набути професійні уміння та навички, і на цій основі сформулювати себе як педагога. З цією метою у 50–60-х роках ХХ століття у вищих педагогічних навчальних закладах країни планувалися практика-спостереження з педагогіки, психології, методики, практика пробних і показових уроків та позакласних занять, безвідривна практика на посаді помічника вчителя, вихователя, літня практика у піонерських таборах та шеститижнева неперервна практика на робочому місці вчителя. В окремих регіонах України слухачі проходили практику в групах подовженого дня. Виробнича практика для слухачів відділу праці проходила на машинобудівельних, механічних заводах, у механічно-ремонтних майстернях підприємств, на деревообробних фабриках та ДОКах, промкомбінатах тощо [13-18].

Вимоги часу ставили перед педагогічними закладами вищої освіти питання перегляду викладання таких навчальних дисциплін як фізика, хімія, математика. Зазвичай педагоги вбачали в них лише загальноосвітні дисципліни, не приділяючи значення їх політехнічному навантаженню, ознайомленню з досягненнями передової науки та техніки, технічному практикуму, встановленню міжпредметних зв'язків.

Республіканська нарада викладачів і керівних працівників учбових майстерень педагогічних інститутів з питань політехнізації педагогічних інститутів (1954 р.) стала значущим кроком для визначення шляхів усунення зазначених недоліків. Її учасниками було обговорено такі питання: уточнення мети роботи майстерень при ЗВО, набуття студентами політехнічних навичок під час навчання, організація та проведення тематичних екскурсій, збільшення годин на проведення політехнічного практикуму, тематика курсових робіт політехнічного спрямування, проведення

політехнічного навчання зі студентами заочної форми навчання, коригування навчальних планів і програм з метою удосконалення та збільшення обсягу політехнічної підготовки студентів [15].

У 1956 році відзначалося, що "... дуже серйозним недоліком в справі здійснення політехнізації шкіл є недостатня політехнічна освіта і кваліфікація вчительських кадрів середніх і семирічних шкіл... серйозною хибою є відсутність систематичної роботи по підвищенню педагогічної майстерності викладачів фахових предметів: інженерів, агрономів, ін." [16, арк. 27, 32], наголошувалося на відсутності міжпредметних зв'язків при викладанні навчальних дисциплін [17].

З 1956 року учительські інститути, які надавали неповну вищу освіту, реорганізовано на педагогічні вищі навчальні заклади або училища, враховуючи наявність відповідної матеріально-технічної бази і відповідного устаткування та забезпечення професорсько-викладацькими кадрами. Педагогічні інститути було переведено на п'ятирічний термін навчання, і в них розпочалася підготовка вчителів широкого профілю для 5–10-х класів (як правило, за двома спеціальностями). Створено нові факультети, зокрема індустріально-педагогічні, музично-педагогічні, факультети з підготовки вчителів з вищою освітою для початкової школи.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 20 червня 1956 р. "Про додаткові заходи по впорядкуванню підготовки вчительських кадрів в учбових закладах Української РСР" вводилися комплексні спеціальності, встановлювався широкий профіль підготовки вчителів (на фізико-математичних факультетах почали готувати вчителів фізики, основ виробництва і креслення; на природничо-географічних – учителів біології та основ сільського господарства). З метою покращення політехнічної підготовки вчителів фізики, біології, хімії, основ промислового та сільськогосподарського виробництва в усіх педагогічних інститутах обладнувалися слюсарні, механічні, столярні майстерні, кабінети машинознавства, технічної механіки, сільськогосподарських машин, електротехніки та автотракторні класи [16].

Таким чином, з другої половини 30-х років ХХ століття починається одержавлення освітньої системи, спостерігається повне підпорядкування роботи усіх закладів освіти розпорядженням та наказам комуністичної партії. 1936 рік відзначився кардинальними змінами у галузі політехнічної освіти: було відмінено викладання праці у школах України, а години передано на вивчення фізики, математики, хімії, біології та креслення, тобто загальноосвітніх предметів природничо-математичного профілю. 30–40-і роки характеризувалися недооцінкою політехнічного значення знань. До початку 50-х років практично не проводилося фундаментальних досліджень з проблематики політехнічної освіти (за виключенням окремих робіт, наприклад, праць С. Х. Чавдарова). Лише з 1956 року починається повернення до політехнічної освіти – реалізація політехнічного принципу у викладанні основ наук, виробничі екскурсії, позакласна робота з техніки та агробіології, суспільно корисна праця були підкорені підготовці випускників до подальшого навчання та життя.

Використані джерела

1. Вища школа Української РСР за 50 років. У 2-х ч. Ч. 1 (1917 – 1945 рр.). Київ, 1968. 539 с.
2. Гриценко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965). Київ, 1966. 260 с.
3. Из резолюции Первого Всесоюзного совещания работников высшей школы. *Высшая школа: основные постановления, приказы и инструкции*. Москва, 1940. С. 21–24.
4. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: альтернативи поступу. Київ, 1996. 793 с.
5. Крупская Н. К. Педагогические сочинения в 6-ти т. Москва, 1980. 512 с.
6. Навчальні плани державних університетів, педагогічних і учительських інститутів. Київ, 1940. 176 с.
7. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР. 1917–1967. Київ, 1967. 483 с.
8. О педологических извращениях в системе Наркомпросов. Постановление ЦК ВКП(б). 4 июля 1936 г. *Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сб. документов 1917–1973*. Москва, 1974. С. 173–175.
9. О подготовке к введению семилетнего всеобщего обязательного политехнического обучения. Постановление СНК РСФСР. 13 марта 1934 г. *Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сб. документов 1917–1973*. Москва, 1974. С. 115–116.
10. Про навчальні програми та режим у вищій школі та технікумах. Постанова ЦВК СРСР від 19 вересня 1931 р. *Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення КП і Радянського Уряду. 1917–1960 рр.* Зб. документів. В 2х т. Київ, 1961. Т. 1. (1917 – червень 1941). С. 593–604.
11. Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою. Постанова РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 23 червня 1936 р. *Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення КП і Радянського Уряду. 1917–1960 рр.* Зб. документів. В 2х т. Київ, 1961. Т. 1. (1917 – червень 1941). С. 695–706.
12. Руководство высшей школой и ее организация. О работе высших учебных заведений и о руководстве высшей школой. Постановление Совета Народных Комиссаров Союза ССР и Центрального Комитета ВКП(б) от 23 июня 1936 г. *Высшая школа: основные постановления, приказы и инструкции*. Москва, 1940. С. 25–32.

13. Стенограма II-го Республіканського з'їзду вчителів Української РСР. 14-16 жовтня 1959 р. ЦДА ВОВ України, ф. 166, оп. 15, т. 1, спр. 2444. 325 арк.
14. Стенограма Всеукраїнської конференції політехнічної школи (липень 1932 р.) і наради при секторі соцвиховання по підведенню наслідків роботи школи по здійсненню постанови ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. про середню та вищу школу та матеріали до них. ЦДА ВОВ України, ф. 166, оп. 10, спр. 1180. 264 арк.
15. Стенограма Республіканської наради викладачів і керівників учбових майстерень педагогічних інститутів з питань політехнізації педагогічних інститутів. 1 листопада 1954 р. ЦДА ВОВ України, ф. 166, оп. 15, т. 1, спр. 1519. 164 арк.
16. Стенограма республіканської наукової конференції з питань політехнічного навчання в школах УРСР, т. 1. ЦДА ВОВ України, ф. 166, оп. 15, т. 1, спр. 1807. 112 арк.
17. Стенограма республіканської наукової конференції з питань політехнічного навчання в школах УРСР, т. 2. ЦДА ВОВ України, ф. 166, оп. 15, т. 1, спр. 1808. 213 арк.
18. Стенограма науково-практичної конференції з питань виробничого навчання в школах УРСР. ЦДА ВОВ України, ф. 166, оп. 15, т. 1, спр. 2250. 49 арк.
19. Типовой устав высшего учебного заведения. Утвержден СНК СССР 5 сентября 1938 г. *Высшая школа: основные постановления, приказы и инструкции*. Москва, 1940. С. 37–45.
20. Тхоржевський Д. О. Трудова політехнічна школа: міфи і реальність (1917–1941). Київ, 1994. 135 с.
21. Терентьева Н.О. Політехнічна освіта у вищих педагогічних навчальних закладах України: теорія і практика. Черкаси, 2012. 294 с.

Yevtukh M., Terentieva N.

POLYTECHNIC EDUCATION IN PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE IN THE PERIOD 1933-1958

The article presents a general overview of the development of polytechnic education from 1933 to 1958. This period was characterized by a waiver of polytechnic education at the state level. The second half of the 30's and 40's was marked by an underestimation of the value of polytechnic knowledge.

Pedagogical thought in this period develops according to clearly defined rules: from the theoretical point of view - an analysis and pedagogical commentary on the works of classics of Marxism-Leninism, in the methodical description of advanced pedagogical experience.

The demands of the time put before the educational institutions of higher education the issue of revising the teaching of such disciplines as physics, chemistry, mathematics. Typically, teachers saw only general subjects in them, without paying attention to their polytechnical load, acquaintance with achievements of advanced science and technology, technical workshop, establishment of interdisciplinary connections.

After the abolition of the teaching of work as an independent subject in the field of polytechnics was silent, even disappeared from the explanatory notes and programs of the following years the terms "labor polytechnic training", "polytechnic education". There was an identification of the abolition of the teaching of labor with the complete denial of polytechnic education.

As the professional and polytechnical training of future teachers is a multi-level educational phenomenon that includes an organizational, substantive and practical basis. Its improvement was due to changes in the structure of the curricula, which provided for the provision of comprehensive, vocational, and practical (polytechnical) training for future teachers and educators. Partially future teachers received practical skills while working in workshops and agricultural plots, but this activity was mostly professional.

By the beginning of the 50-ies there was very little research on the issues of polytechnic education, only in the mid-50's there is a return to the issues of polytechnic education at the state level. In order to improve the polytechnical training of teachers of physics, biology, chemistry, and the bases of industrial and agricultural production, all relevant educational institutes have begun to create the appropriate material and technical base.

Key words: polytechnic education, polytechnics, industrialization, teacher training, vocational and polytechnical training.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.